Cenevre'de saatçi ustası olan babasının yanından ayrılan; mesleksiz, işsiz, parasız ve hiçbir toplumsal *estate* ile bağlantısı olmayan Jean-Jacques Rousseau, yeni bir çağın oluşumunun öncesinde, çağımızın birçok sorunlarını yaşayacak ve bunları düşünüp değerlendirmeye çalışacak olan yeni bir insan tipinin ilk örneğidir.

Ne var ki, onun yalnızlığı 1756 Lizbon Depremi'nde yayınladığı bildirisiyle olayı hâlâ tanrısal iradeye bağlayan Papa'nın yalanını da; Papa'nın deklerasyonundaki yalanı vurgulayan, ama olayı yalnızca jeolojik bir olay olarak sunan Voltaire'in yalanını da farkedip yaşanan depremin toplumsal sistemin ürünü olduğunu, çünkü yıkımın ve ölümün gelip yoksul mahallelerin başına çöktüğünü farkeden bir düşünürün yalnızlığıdır.

Bu nedenle, günümüzdeki "depremleri", "çöküntüleri" yalansız, dolansız anlamak isteyen hepimizin yeniden ve yeniden okuması gereken bir düşünürdür Rousseau.

Ünsal Oskay

İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN KAYNAĞI • J.-J. Rousseau

ISBN 975-468-026-4
9 789754 680263
SAY YAYINLARI

Online satış:
www.saykitap.com

say

İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN KAYNAĞI

J.-J. Rousseau

Çeviren: R. Nuri İleri

Önsöz: Ünsal Oskay

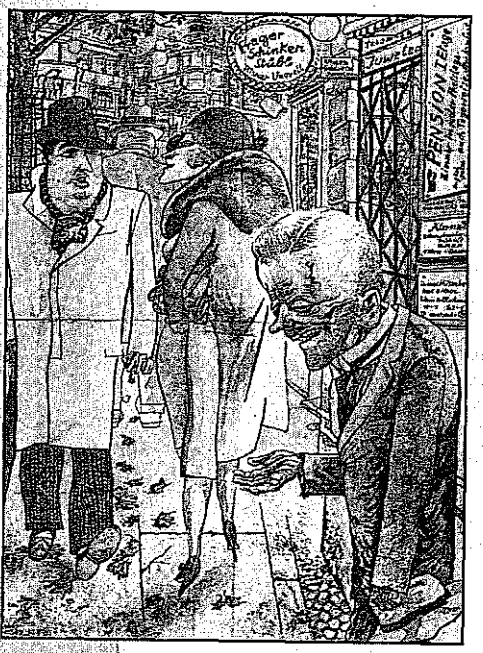

say

Say Yayınları
Düşünce Dizisi

İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı / Jean-Jacques Rousseau

ISBN 975-468-026-4

Yayın yönetmeni: Murat Batmankaya
Çeviren: Rasih Nuri İleri
Baskı: Engin Ofset
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi,
1NA33, Topkapı, İSTANBUL
Tel: (0212)612 05 53

Ön kapak resmi: *Berlin'den Sokak Sahnesi*, George Grosz, 1930
Arka kapak resmi: Jean-Jacques Rousseau

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul 1982
8. baskı: Say Yayınları, İstanbul 2004
9. baskı: Say Yayınları, İstanbul 2006

10 09 08 07 06 13 12 11 10 9

© **Say Yayınları**
Ankara Cad. 54/12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 512 21 58 • Faks: 0 212 - 512 50 80
e-posta: sayyayinlari@ttnet.net.tr

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 54/4 • TOR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 528 17 54 • Faks: 0 212 - 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com
www.saykitap.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ • 7
Ünsal Oskay

I. BÖLÜM • 11
J. - L. Lecercle
1 Jean-Jacques Rousseau Hayatı ve Eserleri 13
2 *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma* Konusunda İnceleme 39
- Giriş 39
- Kaynaklar 41
- Konuşma'nın Anlamı 49
- Bibliyografya 56

II. BÖLÜM • 59
Jean-Jacques Rousseau
İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma 59
- Sunuş 63
- Önsöz 75
- Konuşma 83
- Birinci Bölüm 87
- İkinci Bölüm 123
- Notlar 161

SUNUŞ

Cenevre Cumhuriyeti'ne*

Şanlı, çok saygıdeğer ve yüce Beyler:**

Yurduna açıkça benimseyebileceği saygılar sunmanın ancak erdemli yurttaşların hakkı olduğuna inandığımdan size halkın gözü önünde saygılarımı sunmaya layık olmak için otuz yıldır çalışıyorum. Çabalarımın yapamadığını kısmen olsun bu mutlu fırsat yerine getireceğine göre, bana bu yetkiyi veren hakka değil, daha çok, bana canlılık veren inancıma ve bu inancın bana verdiği büyük gayrete başvurmanın mümkün olacağına inandım. Aranızda doğmuş olmak mutluluğuna sahip bir insan olmakla, doğanın insanlar arasına koyduğu eşitliği ve insanların kurmuş bulunduğu eşitsizliği, doğa kanununa en yakın ve topluma en yararlı bir tarzda, aynı yere, kamu düzeninin korunması ve bireylerin mutluluğu amacına elbirliğiyle yürüyecek biçimde bu Devlette mutlu bir ölçüde birleştirmiş olan aklı ve bilgeliği hatırlamadan nasıl olur da düşünebilirdim? Bir hükümetin kuruluş ve yapısında sağduyunun zorunlu kılabileceği en iyi özdeyişleri araştırırken, bunların sizin kuruluş ve yapınızda gerçekleşmiş bulunduğunu görerek çok şaşırdım. Şehrinizde doğmuş olmasaydım bile, en büyük üstünlüklere sahip olan ve her türlü yolsuzluğu bunlarla en

* Chambery, 12 Haziran 1754

** Sunuş, Genel Kurul'a yani bütün yurttaşlara yapılmıştır. Fakat gerçek iktidar 25 üyeden meydana gelen küçük konseyin elinde idi. Ve bu kurul, sunuştan alındı, *Emile*'in yayınlanmasından sonra da öcünü aldı.

iyi önlemiş gördüğüm bu insan toplumu tablosunu* başka insan toplumlarının gözleri önüne sermekten geri kalmazdım, sanırım.

Doğacağım yeri seçecek durumda olsaydım, insanların yetilerinin erimi yani iyi yönetilmek olanağı ile sınırlanmış büyüklükte olan, herkes kendi yaptığı işe yettiği için kimsenin kendi yükümlü olduğu işi yapmak üzere başkalarını görevlendirmek** zorunda olmadığı bir toplumu; herkes birbirini tanıdığı için karanlık manevraların ve erdemden doğan alçak gönüllülüğün halkın gözünden ve yargısından uzak kalamayacağı, birbirini bilip tanımak tatlı alışkanlığının yurt sevgisini kuru toprak sevgisi olmaktan çıkarıp yurttaş sevgisi haline getireceği bir Devlet'i seçerdim.***

Bütün hareketlerin ortak mutluluktan başka bir yere yönelmemesi için hükümdarın ve halkın sadece bir ve aynı çıkara sahip olduğu bir ülkede doğmak isterdim. Bu ise halk ile hükümdar aynı kişi olmadıkça gerçekleşmeyeceği için**** ben, bilgece ılımlı demokratik bir hükümet ile yönetilen bir ülkede dünyaya gelmek isterdim.

Özgür yaşamak ve özgür ölmek, yani ne benim ne de hiç kimsenin kanunların onurlu boyunduruğunu başka hiçbir boyunduruğa koşulmamak için yaratılmış en gururlu başların daha da uysallıkla taşıdığı bu kurtarıcı ve yumuşak boyunduruğu, silkip atamayacağı tarzda kanunlara boyun eğerek yaşamak ve ölmek isterdim.

* Cenevre Cumhuriyeti'nin bu tablosu baştan aşağı ülküleştirilmiştir. Rousseau o çağda Cenevre Cumhuriyeti'nin gerçek doğasını (tabiatını) bilmiyordu: *Emile*'in yayınlanmasından sonraya kadar onun hükümetini de ciddi olarak incelememişti. İncelediktен sonra fikrini değiştirdi. *Dağdan Mektuplar*'ının *yedincisinde Cenevre yurttaş*larının durumu hakkında şu yargı vardı: "Keyfi bir iktidarın bu köleleri, savunmasız olarak 25 zorbanın lütfuna bırakılmışlardı; Atinalıların, hiç değilse 30 zorbası vardı."

** Burada, ilerde toplumsal sözleşmede geliştirilecek olan temsili rejimin eleştirilmesinin tohumu var.

*** Rousseau filozofların kozmopolitliğinden haksız yere kuşkulanıyor ve burada onların kendi halklarını küçük görmelerinin belirtisini buluyor.

**** Rousseau burada halkın egemenliği ilkesini ileri sürüyor. Fakat bundan önce de cumhuriyetçi olduğunu açıklamıştı. Volter'e yazdığı 30 Ocak 1750 tarihli mektubunda şöyle diyordu: "Bir cumhuriyetçi olan benim hakkımda vardığın yargı da iyi değil. Ben özgürlüğe taparım. Hem başkalarına hükmetmekten hem de başkalarına kul olmaktan aynı derecede nefret ediyorum."

Şu halde Devlet içinde hiç kimsenin kendisinin Kanun'un üstünde olduğunu söyleyememesini ve dışardan hiç kimsenin Devlet'e kanun dışında bir şeyi zorla kabul ettirmemesini isterdim. Çünkü bir hükümetin kuruluşu ve yapısı ne olursa olsun orada Kanuna boyun eğmeyen tek bir kişi varsa, bütün ötekiler, zorunlu olarak, onun keyfine ve insafına bağlı hale gelirler;* bir ulusal şef ile bir de yabancı şef varsa bunların arasında yetkiler nasıl paylaşılmış olursa olsun, bunlardan birine itaat edilmesi ve Devlet'in en iyi yönetilmesi olanaksız olur.

Yeni kurulmuş bir cumhuriyet bazı iyi kanunlara sahip olsa bile, yönetimin belki de o an için gerekli olmayan bir tarzda kurulmuş olduğu, yeni yurttaşlar için elverişli olmadığı ya da yeni yurttaşların bu yönetim için elverişli olmadığı, Devletin daha doğar doğmaz sarsılacağı ya da yıkılacağı korkusundan orada yaşamak istemezdim. Çünkü özgürlük buna alışık olan sağlam, gürbüz huyları beslemek ve güçlendirmek için uygun, ama yapısı böyle olmayan zayıfların, narinleri ezen, yıkan, sarhoş eden güçlü ve lezzetli besin maddeleri ve iyi cins şaraplar gibidir. Efendiler tarafından yönetilmeye alışmış olan insanlar, artık onlardan vazgeçemezler. Bunlar boyunduruğu silkip atmaya kalkışırlarsa özgürlükten o kadar uzaklaşırlar ki, özgürlüğe karşıt olan dizginsiz, aşırı bir başıboşluğu özgürlük diye aldıklarından yaptıkları devrimler, onları hemen her zaman zincirlerini daha ağırlaştırmaktan başka bir şey yapmayan baştan çıkarıcıların eline düşürür. Bütün özgür insanların modeli olan Roma halkı Tarquins'lerin baskısından çıkmakla hiç de kendi kendini yönetecek duruma girmiş olmadı. Köleliğin ve zorla yüklenen utanç verici angaryaların aşağılaştırıp değerden düşürdüğü bu halk, önceleri en büyük bilgelikle yönetilmesi gereken ahmak bir topluluktan başka bir şey değildir; özgürlüğün kurtarıcı havasını teneffüs etmeye yavaş yavaş alıştı; zorba yönetim altında umutsuzluğa düşmüş, daha doğ-

* Mutlak (salt) krallığa karşı hücum. (Küçük harflerle gösterilen notlar, Rousseau'nundur ve kitabın sonunda yer almaktadır. (Çev. n.)

rusu sersemleşmiş olan bu halk, sonunda bütün insanların en saygıya değer olmalarını sağlayan sert töreleri ve cesaretin verdiği gururu kazandı. Demek ki kendime yurt olarak, eksikliği geriye doğru zamanın karanlığında kaybolan, sakinlerinde cesareti ve yurt sevgisini pekiştiren saldırılardan başkasına uğramamış bulunan, uzun süreden beri bilgece bir bağımsızlığa alışmış yurttaşların sadece özgür değil, ama bir de bu özgürlüğe layık olarak yaşadıkları mutlu, yatışık, sakin bir cumhuriyet aramam gerekirdi.

Kendime, kanlı istilalar sevdasından mutlu bir güçsüzlükle vazgeçmiş, daha da iyisi, kendisi başka bir Devlet'in istila alanı olmak korkusuna karşı teminatlı bir yurt; onu ele geçirmeye istekli olmayan, başkalarının istilalarını önlemekte de çıkarı olan komşulara sahip, kısacası komşuların hırsını uyandırmayan, gerektiği zaman da bu komşuların yardıma koşacağına haklı olarak güvenebilen bir serbest şehir seçmeyi isterdim. Bunun sonucu olarak bu yurdun, kendinden başka korkacağı kimse olmayacak, yurttaşları silah talimi yaparlarsa bu, savunma gereğinden çok, onlarda, özgürlüğe o kadar yaraşan, özgürlük zevkini besleyen, savaşçılık ateşini ve cesaretin kazandırdığı gururu ayakta tutmak için olacaktır.

Kanun yapma hakkının bütün yurttaşlar arasında ortak olduğu bir ülke arardım; aynı toplum içinde birlikte yaşamanın hangi şartlar altında daha elverişli olduğunu onlardan daha iyi kim bilebilir? Fakat devlet reislerini ve devletin yaşamasında en fazla çıkarı olanların, devletin selâmetinin çoğu zaman bağlı bulunduğu tartışma ve oylamaların dışında bırakıldıkları, basit yurttaşların kullandıkları haklardan, saçma bir tutarsızlıkla, yöneticilerin (magistrats)* yoksun bırakıldıkları Roma tipi halk oylamalarını uygun bulmazdım.

Tersine, çıkarcı ve yanlış tasarıları ve Atinalıları sonunda yok

* Birçok sözcük gibi "Magistrat" sözcüğünün de Türkçemizde tam, en doğrusu tek karşılığı yoktur, çünkü aynı kurumlaşma olmamıştır. "Magistrat" yerine göre yönetici; adli, idari veya politik otoriteye sahip memur veya görevli; hatta cumhurbaşkanı, vali, polis müdürü olabileceği gibi özellikle hakim ve de savcı manalarına gelmektedir.

etmiş olan tehlikeli yenilikleri önlemek için herkesin kendi keyfine göre kanunlar önermek yetkisine sahip olmamasını; bu hakkın sadece yüksek görevlilere (magistrats) ait olmasını; onların da bu hakkı ölçülü kullanmalarını; halkın bu kanunları uygun gördüğünü bildirirken çok ihtiyatlı olmasını; kanunların törenle yayınlanmasını; temel kuruluş ve yapı değiştirilip sarsılmadan önce, kanunları değerli ve saygıya layık kılan şeyin onların çok eski olmaları olduğuna, halkın her gün değiştiğini gördüğü kanunları küçümsediğine eski alışkanlıkların -daha iyilerini yapmak bahanesiyle- ihmal edilmesine alışınca daha küçük fenalıkları düzeltmek için daha büyük fenalıklar getirildiğine inanmaya vakit bulunmasını isterdim.*

Hele halkın yüksek görevlilerden vazgeçebileceğini ya da onlarda sadece dar ve iğreti bir otorite bırakabileceğini sandığı, sivil işlerin yönetimini ve kanunların yürütülmesini sıkıntısızca elde bulundurduğu, bu yüzden de ister istemez kötü yönetilen bir cumhuriyetten kaçardım; uygarlık öncesi doğal halinden henüz çıkmış olan hükümetlerin kaba kuruluş ve yapısı böyle olmuş olsa gerektir; Atina Cumhuriyeti'ni ortadan kaldıran kusurlardan biri de bu olmuştur.

Herkesin kanunları onaylamakla, onlara yürütülme gücü sağlamakla, şeflerin raporları üzerine, kurul halinde en önemli kamu işleri üzerinde kararlar vermekle yetindiği; saygı duyulan mahkemelerin kurulduğu, bunların çeşitli bölümlerinin birbirinden dikkatle ayrıldığı, adaleti ve hükümeti yönetmek için her yıl yurttaşların en yetenekli, en dürüst olanlarının seçildiği; böylece yüksek görevlilerin erdeminin halkın bilgeliğini belli ettiği, yüksek görevlilerle halkın birbirine onur verdiği bir cumhuriyetçi seçerdim. Öyle ki kamudaki genel anlaşma düzenini bazı uğursuz anlaşmaz-

* Rousseau iyi yönetilen bir devletin az sayıda kanunla yetinmesi gerekliliği üzerinde sık sık ısrar etmiştir. Ona göre kanun sayısının çokluğu törelerin gerilemesinin işaretidir. Onun zekâsı eski cumhuriyetlerin anılarıyla beslenmişti. Ve Cenevre Cumhuriyeti'ni bu anıların arasından geçerek görüyordu.

lıklar bozacak olursa, o körlük ve yanlışlıklar zamanında bile ılımlı davranışlara, karşılıklı hatır saymaya, içten ve sürekli bir barışıklığın işareti ve güvencesi olan kanunlara ortak saygı görülsün.

Şanlı, çok saygıdeğer ve yüce Beyler!

Kendim için seçeceğim yurtta arayacağım üstünlükler bunlar olurdu. Tanrının inayeti bunların arasına bir de hoş bir konum, ılımlı bir iklim, verimli bir toprak ve göğün altında bulunabilecek en tatlı görünümü katmış olsaydı, ben de mutluluğumu tamamlamak için bu mutlu yurdun koynunda, bütün bu nimetleri tatmaktan, yurttaşlarımla en tatlı ilişkiler içinde esenlikle olanlar gibi insanlığın, dostluğun, erdemin gereklerini uygulayarak, kendimden sonraya iyi bir insanın, dürüst, erdemli bir yurtseverin şerefli anısını bırakarak yaşamaktan başka bir şey istemezdim.

Eğer daha az mutlu olsaydım ya da aklım başıma daha geç gelmiş olsaydı, bu yüzden hastalıklı, bitkin bir hayatı, sakınmasız bir gençlik hayatının beni yoksun bıraktığı sakinlik ve barışa boş yere yanarak, başka diyarlarda tüketmek durumuna düşseydim bile, gene de kendi yurdumda yararlanamayacağım bu duyguları hiç değilse kendi ruhumda besleyip yaşatırdım. Uzakta kalmış yurttaşlarım için beslediğim şefkatli, çıkar gözetmeyen bir sevgiyle dolu olarak onlara kalbimin derinliklerinden gelen şu demeci verirdim:

"Aziz yurttaşlarım: -ya da hem kanunlar hem de kan ilintileri hem hepinizi birleştirdiği için- Kardeşlerim! Yararlandığımız, ama belki de hiçbirinizin bunları yitirmiş bulunan benim kadar değerini hissetmediği nimetleri de aklıma getirmeden sizleri düşünemem benim için hoş bir şeydir. Sizin politik ve uygar hayatınız üzerinde düşündükçe, insanlara ait şeylerin ve durumların bundan daha iyi olabileceğine o kadar daha az inanabiliyorum. Bütün öteki hükümetlerde, devlete en büyük iyiliği sağlamak söz konusu olduğu zaman her şey fikir halinde projelerle ve olsa olsa basit olanaklarla sınırlı kalır. Sizin ise mutluluğunuz tamdır, bu mutluluğu tatmanızdan başka hiçbir şey gerekli değildir. Tam anlamıyla mut-

lu olmanız için mutlu olmakla yetinmeyi bilmekten başka bir gereksinmeniz yoktur. Kılıçla kazanmış, yeniden elde etmiş olduğunuz, iki yüzyıl boyunca akıl ve cesaretle koruduğunuz egemenliğiniz nihayet herkes tarafından tam olarak tanınmış bulunuyor. Şerefli antlaşmalar sınırlarınızı tayin ediyor, haklarınızı sağlıyor, sükunetinizi ve rahatınızı pekiştiriyor. En yüksek aklın emrettiği, saygıdeğer dost devletlerin de güvence altında bulundurduğu temel yönetim kuruluşunuz ve yapınız mükemmeldir; devletiniz sükunet içindedir; savaşlardan, saldırganlardan korkmanız için sebep yok; elinizle yaptığınız ve kendi seçtiğiniz dürüst yöneticiler tarafından yürütülmekte olan uygun kanunlardan başka efendiniz yok. Siz, ne zevk düşkünlüğü ile gevşeyecek, boş zevkler içinde asıl mutluluğun ve sıhhatli erdemlerin tadını kaybedecek kadar zengin; ne de kendi çalışmanızla elde edemediğiniz şeyleri sağlamak için başkalarının yardımına bağımlı olacak kadar fakir de değilsiniz. Büyük milletlerde ancak aşırı vergilerle sağlanabilinen bu değerli özgürlüğün korunması size hemen hiçbir şeye mal olmuyor.

"Keşke bu kadar bilgece, bu kadar mutlu bir şekilde kurulmuş olan bir cumhuriyet, yurttaşlarının mutluluğu için bütün insanlara da örnek olarak uzun süre dayanabilse! İşte sizin ileri sürmeniz gereken biricik dilek, göstermeniz gereken biricik özen budur. Bundan böyle size düşen görev, sadece mutluluğunuzu sağlamak değil, çünkü atalarınız sizi bu sıkıntıdan kurtarmışlardır; bu mutluluğu iyiye kullanmak akıllılığını göstermek suretiyle, onu sürekli kılmaktır. Varlığınızı korumanız süreli birliğinize, kanunlara boyun eğmenize, kanunlar yürüten yöneticilere göstereceğiniz saygıya bağlıdır. Yüreğinizde en küçük bir acılık ya da güvensizlik tohumu kaldıysa onu, ergeç sizin mutsuzluklarınızı ve devletin yıkılmasını doğuracak tehlikeli bir maya olduğu için hemen yok etmekte acele ediniz. Kalbinizin derinliklerine inmenizi, vicdanınızın gizli sesine danışmanızı yalvarırım. Hiçbiriniz, bütün dünyada, sizin yöneticilerinizden daha dürüst, daha bilgili ve görgülü, daha çok say-

gıdeğer bir kurul gördü mü? Bu topluluğun bütün üyeleri sizlere ılımlılık, sade töreler, kanunlara saygı ve en içten uzlaştırma örneği vermiyorlar mı? Öyleyse aklın erdeme göstermeye borçlu olduğu güveni bu bilge şeflere, kısıntısızca gösteriniz; onları sizin seçtiğinizi, buna layık olduklarını bu yüksek orunlara sizin getirmiş olduğunuz kişilere gösterilmesi gereken saygı ve onurun zorunlu olarak gene size ait olacağını düşününüz. Kanunların ve kanunları savunanların otoritesinin yürürlükte olmadığı bir yerde hiç kimse için güvenlik ve özgürlük varolamayacağını bilmeyecek kadar bilgisiz değilsiniz. Sizin gerçek bir ilgi, görev ya da akıl gereği olarak yapmaya her zaman zorunlu olacağınız bir şeyi kendi isteğinizle ve haklı bir güvenle yapmanızdan başka bir şey söz konusu değildir. Anayasanın savunulması konusunda suçlu ve tehlikeli bir kayıtsızlığa kapılıp aranızdaki en aydın, en gayretli olanların bilge görüşlerine gereğinde başvurmak gereksinmesini asla saklamayın; hakkaniyet, ılımlılık, en saygıdeğer ciddiyet sizin bütün girişimlerinizi düzenlemeye, bütün dünyaya örnek olarak gururlu, alçak gönüllü, özgürlüğüne olduğu kadar ününe ve onuruna karşı da kıskanç bir hak göstermekte devam etsin. Son öğüdüm de şu: Gizli nedenleri, çoğu kez konularını teşkil eden eylemlerden daha tehlikeli olan kötü yorumlara ve zehirli konuşmalara kulak vermekten kendinizi özellikle koruyunuz. Sadece hırsızlar yaklaştığı zaman havlayan iyi ve sadık bir bekçi köpeğinin ilk haykırışları ile bütün bir ev halkı uyanır, tetikte bekler; ama herkesin huzurunu durmadan kaçıran, devamlı ve yersiz uyarmaları bunlara gerekli olduğu zaman da kulak verilmemesinden başka bir sonuç vermeyen, haddini bilmez, yaygaracı hayvanlardan da herkes nefret eder."

Ve siz şanslı, çok saygıdeğer ve en yüce Beyler!

Siz özgür bir halkın soylu ve saygıdeğer yüksek görevlileri, sizlere saygılarımı ve hizmetimi ayrıca sunmama izni veriniz. Dünyada sahibine ün ve onur kazandıran bir rütbe varsa o da yetilerin ve erdemlerin kazandırdığı, sizlerin sahip olmaya layık bu-

lunduğunuz, yurttaşlarınızın sizi yükselttiği mevkilerdir. Yurttaşlarınızın kendi erdemleri, sizinkilere yeni bir parlaklık katıyor; başkalarını yönetebilecek güçte insanlar tarafından kendilerini yönetmek için seçilmiş olan sizleri başka yüksek görevlilerden -özgür bir halk, özellikle yönetmekle onur kazandığınız halk, bilgisi ve aklıyla, başka devletlerin ahalisinden üstün olduğu, kadar - sizi üstün buluyorum.

En iyi izlenimlerden biri olarak kalması gereken, kalbimde hep yaşayacak olan bir örneği anmama izin verilsin. Bana hayat vermiş olan, çocukluğum boyunca, sizlere gösterilmesi gereken saygıyı bana öğretmiş bulunan erdemli yuttaşın anısını tatlı bir heyecan duymadan hatırlayamıyorum. Onu, hâlâ ellerinin emeğiyle yaşar ve ruhunun en yüce doğrularla besler görüyorum. Tacite'i, Plutarque'ı ve Grotius'ü onun önünde, onun iş aletlerine karışmış olarak görüyorum. Onun yanı başında, babaların en iyisinin* şefkatle öğrettiklerini çok az verimle öğrenen, sevgili bir oğul görüyorum. Ama çılgın bir gençliğin sapıtmaları bana, bu çok bilgece dersleri bir süre için unutturduysa da ne mutlu ki, kötülüğe biraz eğilimli de olsa, yüreğin katıldığı bir eğitimin sürelice yitirilmiş kalması zor olduğunu tatmış, denemiş bulunuyorum.

Şanlı, çok saygıdeğer ve en yüce Beyler! Yönettiğiniz devlette doğmuş olan yurttaşlar, hatta basit hemşeriler işte böyledirler; başka uluslarda işçi ve hak adı altında o kadar küçük görülen, haklarında o kadar yanlış fikirler beslenen bu okumuş, sağduyu sahibi insanlar, işte böyledirler.** Sevinçle, açıkça söyleyeyim ki babamın yurttaşları arasında seçkin bir kişi değildi; hepsi nasılsa o da öyleydi; ama bu haliyle onun arkadaşlığı en dürüst hemşeriler tarafından aranmış, verimli olarak beslenmiştir. Doğuş ve doğal haklar bakımından olduğu gibi eğitim bakımından da eşi-

* Aslında babası onunla ilgilenmekten çok kısa bir zamanda vazgeçmişti.

** Bu sunuşun derin anlamı burada beliriyor. Rousseau'nun cumhuriyetçi ülküsü, zamanının Fransası'nda karşı bir tepki olarak meydana çıkmıştır. Devrim öncesi Fransasında, halk küçük görülür veya haklarında pek çok yanlış fikirler beslenirdi.

tiniz olan, oysa kendi istekleriyle bir de sizin erdeminize karşı borçlu bulundukları, karşılığında sizin onlara teşekkür borçlu olduğunuz üstünlük bakımından sizden aşağı olmayan kabul eden bu insanların sizden bekleyebilecekleri saygıdan bahsetmek, çok şükür, bana ait olmadığı gibi gerekli de değildir. Yöneticiler için gerekli olan vekar'ı tatlılıkla, alçak gönüllükle ne kadar hafiflettiğinizi, size itaat ve saygı borçlu olanlara sizin ne kadar saygı ve özen gösterdiğinizi büyük bir sevinçle öğreniyorum. Bu davranış, adalet ve bilgelik doludur; yeniden görmemek için unutulmaları gereken tatsız anıları bellekten gittikçe daha fazla uzaklaştırmak için gerekli ve uygundur. Bu davranış, adaletli ve yüce gönüllü olan bu halk görevini bir zevk haline getirdiği, size şeref vermeyi doğal olarak istediği, kendi haklarını savunmakta en ateşli olanların sizin haklarınıza saygı duymakta en ileri gidebilecek olanlar olduğu ölçüde de akıllıca davranıştır.

Bir uygar toplumun başlarını o toplumun şanını ve mutluluğunu sevip istemelerine şaşmamak gerekir; fakat kendilerini yüksek görevli olarak, daha doğrusu sağlam ve yüce bir vatanını efendileri olarak görenlerin, kendilerini besleyen vatan toprağına karşı sevgi göstermeleri, insanların iç dirliği bakımından aşırıdır.* Kendi lehimize böyle bir ayrıcalık yapabilmek, kutsal kuralların bu gayretli taşıyıcılarını, ruhların bu saygıdeğer yöneticilerini, canlı ve tatlı uzdilliliği İncil'in öz sözlerini kalplere o kadar iyi ileten, bu öz sözleri önce kendileri uygulayan bu rahipleri en iyi yurttaşlarımızın arasına koyabilmek, benim için ne kadar hoş oluyor! Büyük kürsü sanatının Cenevre'de ne büyük bir başarıyla yürütüldüğünü herkes bilir. Fakat insanlar başka türlü söyleyip başka türlü hareket edilmesine çok alışık oldukları için** Hı-

* Burada belirtilen ve gerek Hıristiyanlık ve yurtseverliğin birbiriyle bağdaşamayacağını anlatan düşünceyi, Rousseau daha sonra *Toplum Sözleşmesi*'nin dördüncü kitabında geliştirir.

** Katolik kilisesini hicvediyor.

ristiyanlık ruhunun, törelerinin aziz tutulmasının, kendine karşı sert ve insafsız, ama başkalarına karşı yumuşak olmanın bakanlarımızda* hangi ölçülere kadar yürürlükte olduğunu az kişi bilir. Bir tanrıbilimciler topluluğu ile edebiyatçılar arasında bu kadar mükemmel bir birlik örneği göstermek, belki de sadece Cenevre şehrine özgüdür. Ben bu devletin ölümsüz ve sonsuz sükuneti umudumu, büyük ölçüde bunların ünlü bilgelikleri ve ılımlılıkları üzerine, bunların devletin refahı için gösterdikleri çaba üzerine dayandırıyorum; hayret ve hürmetle karışık bir zevkle onların; tarihte nice örnekleri bulunan barbar kutsal kişilerin korkunç özdeyişleri ile sözümona tanrı kanunlarını, yani kendi çıkarlarını desteklemek için -kendi kanunlarına her zaman hürmet edileceğinden emin- başkalarının kanununu cömertçe harcamalarına karşı ne kadar dehşet duyduklarını izliyorum.**

Cumhuriyetin, yumuşaklığı ve bilgeliği barış ve iyi töreleri ayakta tutan, öteki yarının mutluluğunu yapan, değerli yarısını, yani kadınları unutabilir miyim? Sevimli ve erdemli hanım yurttaşlar, sizin cinsinizin kaderi, her zaman bizim cinsimizi yönetmek olacaktır. Sizin, etkisi sadece evlilik birliğinde görülen iffetli gücünüz, iyi ki, kendisini ancak devletin şanı ve kamunun mutluluğu yolunda duyurur. Kadınlar Isparta'da bu yolla hükmederlerdi; Cenevre'de de hükmetmeyi siz bu yolla hak ediyorsunuz. Şefkatli bir eşin ağzından onurun, aklın sesi çıkınca buna hangi barbar erkek dayanabilir? Sizden aldığı parlaklıkla güzelliğe en uygun gibi görünen sade ve mütevazı süslerinizi gören herkes, anlamsız, boş lüksü küçümser. Sevimli, masum egemenliğinizle, usulca sokulan zekânızla, devlet içinde kanunların sevilmesini, yurttaşlar arasında duygu birliğini devamlı olarak sürdürmek; ayrı ayrı aileleri mutlu evliliklerle birleştirmek vereceğiniz derslerle, tutumunuzdaki alçak gönüllü zarafetle, gençlerinizin başka diyarlardan getirdikleri

* "Ministre" sözcüğü hem bakan, elçi, hem de Protestan papazı anlamına gelir.

** Burada dinsel bağnazlığın ve özellikle engizisyonun suçlarına karşı Voltaire'nin ve Ansiklopedistlerin gösterdiği heyecanla o da karşı çıkıyor.

sapıklıkları düzeltmek sizin elinizdedir. O yabancı ülkelerde o kadar yararlı şeyler varken, yitik kadınlar arasında edindikleri çocukça eda ve acayip havayla birtakım çalışmalara, özgürlüğün değerini hiç karşılamayan çeşitli bağımlılıklara hayranlığı alıp getiriyorlar. Öyleyse siz, şimdiye kadar olduğunuz gibi hep törelerin iffetli bekçisi, tatlı barış bağları olmakta, kalbin ve doğanın haklarını görev ve erdem yararına değerlendirmekte devam ediniz.

Yurttaşların ortak mutluluğu ve cumhuriyetin şanı konusundaki umutlarımı böyle inançlara dayandırırken olayların beni hiç yalanlamayacağını umarım. Cumhuriyetin bütün bu üstünlüklere rağmen, çoğu gözleri kamaştıran, verdiği çocukça ve uğursuz zevk mutluluğun ve özgürlüğün en büyük düşmanı olan pırıltıyla parlamayacağını itiraf ederim. Sefih gençler kolay elde edilen zevklerin, sonra da uzun süren pişmanlıkların ardında dolaşsın dursun; sözde zevk sahibi kimileri de başka yerlerde sarayların büyüklüğüne, giysilerin güzelliğine, döşemelerin üstün güzelliğine, görünüşlerin şatafatına, zevk düşkünlüğünün, lüksün bütün inceliklerine hayran olsunlar. Cenevre'de sadece insanlar bulunacaktır; ama böyle bir görünümün de bedeli vardır ve bu görünümün peşinde olanlar da öteki zevklerin hayranları kadar değerli olacaklardır.

Şanlı, çok saygıdeğer ve en yüce Beyler! Sizin ortak gönencinize duyduğum ilginin saygılı kanıtlarını hepiniz aynı iyilikle lütfen kabul etmeye tenezzül ediniz. Kalbimin içini böyle dökerken patavatsızca bir taşkınlıktan suçlu isem bunu bir yurtseverin şefkatli bağlılığına, hepinizi mutlu görmekten daha yüksek hiçbir mutluluk gözetmeyen bir insan ateşli ve meşru çabasına bağışlamanızı dilerim.

Şanlı, çok saygıdeğer ve en yüce Beyler!
En derin saygılarımla,
Çok alçak gönüllü ve söz dinler kurulunuz ve yurttaşınız.

ÖNSÖZ

İnsanların sahip oldukları bilgiler içinde en fazla yararlı ve en az ilerlemiş olanı, insan hakkındaki bilgi gibi görünüyor[b]; Delphes Tapınağı'ndaki yazıtın, tek başına ahlakçıların bütün iri kitaplarından çok daha önemli ve güç bir temel kural içerdiğini söylemeye cesaret ediyorum.* Bu yüzden bu *Konuşma*'nın konusunu, felsefenin önerebileceği en ilginç, ama filozofların çözümleyebileceği en çetin sorunlardan biri sayıyorum; çünkü insanlar kendilerini tanımaya başlamazsa, insanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı nasıl bilinebilir?

İnsanın doğuştan gelen yapısında zamanının ve nesnelerin ard arda yarattığı bütün değişimlerin arasından doğanın kendisini şekillendirdiği şekilde görmeyi nasıl başaracaktır ve kendi ilkel durumuna şartların ve gelişmelerin yaptığı ekler veya değişiklikler ile kendi özüne bağlı olan hususları nasıl birbirinden ayırt edebilecektir? Ardı arası kesilmeden yeniden doğan binlerce nedenin, edinilen birçok bilgi ve hatanın, vücut yapılarının uğradığı değişikliklerin ve tutkuların süreli etkisinin toplumun, bağrında değişikliğe uğrattığı insan ruhu hemen hemen tanınmayacak hale gelecek kadar görünüş değiştirmiştir. O, zamanın, denizin ve fırtınaların biçimsizleştirdiği ve artık bir tanrıdan çok

* Kendini tanı.

yırtıcı bir hayvana benzettiği Glaucus'ün* heykeli gibidir. Artık onda belirli ve değişmez ilkelerle hareket eden bir varlık yerine, Yaradan'ın damgasını vurduğu o göksel ve görkemli sadelik yerine, ancak, düşündüğünü sanan tutku ile sayıklama halindeki anlık (enterdemend) arasındaki çirkin çelişme bulunur.

Bundan da kötüsü var; insan türünün bütün ilerleyişi, onu durmadan ilkel durumlarından uzaklaştırır; bu yüzden yeni bilgiler biriktirdikçe, bütün bilgilerin en önemlisini elde etmek aracını daha fazla yok etmiş, bir anlamda, insanı incelemek zorunluluğuyla onu tanımak olanağı dışına çıkarılmış bulunuyoruz.

Çeşitli maddi sebepler bugün gördüğümüz değişik türleri meydana getirmeden önce her türdeki hayvanlar birbirine eşitti; insanlarda da durumun öyle olduğu genellikle kabul edilir; insanları birbirinden ayırt eden ayrımların ilk kaynağını, insanın yapısındaki bu birbirini izleyen değişmelerde aramak gerektiği, kolayca anlaşılır. Aslında, hangi yolla olursa olsun varılan bu ilk değişmelerin birdenbire ve hep aynı tarzda, bir türün bütün bireylerini değiştireceği düşünülemez. Fakat kimileri mükemmelleşir veya bozulurken ve doğasında var olmayan iyi veya kötü değişik nitelikler edinirken, kimileri de başlangıçtan gelen ilk durumlarında daha uzun süre kalmamışlardır. İnsanlar arasında ilk eşitsizlik kaynağı da budur, bu eşitsizliğin böyle genel olarak kanıtlanması, gerçek sebeplerini belirtmekten daha kolaydır.

Öyleyse okuyucularım, benim anlaşılması bana çok zor görünen bir şeyi anlamış olmakla övünmeye cesaret ettiğimi akıllarına getirmemelidirler. Birtakım usavurmalara giriştim, görünüşe dayanan bazı sanılara varmak tehlikesini göze aldım; bunları yaparken sorunu çözümlemek umudundan çok aydınlatma, gerçek durumuna indirgemek niyetiyle hareket ettim. Sonuna varmak

* Glaucus, deniz tanrısı. Platon insan ruhunu Glaucus'la karşılaştırır. Vücutla birleşince insan ruhu o kadar biçimsizleşir ki, ölmezliği anlaşılmaz. Görüldüğü gibi Rousseau bu karşılaştırmayı yeniden ele alırken ona bambaşka bir mana veriyor.

kimse için kolay olmamakla birlikte, başkaları aynı yolda kolayca daha ileri gidebilirler; çünkü insanın bugünkü doğasında doğuştan olanla yapma olanı birbirinden ayırmak ve artık var olmayan, belki hiç var olmamış olan, ama gene de şimdiki durumumuzu doğru yargılamak için hakkında doğru kavramlara sahip olmamız gerekli olan bir durumu tanımak hafif bir girişim değildir. Bu konuda sağlam gözlemler yapmak için alınması gereken tam tedbirleri belirlemeye girişecek olanın sanıldığından daha fazla felsefeye sahip olması da gereklidir. Aşağıdaki sorunun, iyi bir çözümü, yüzyılımızın Aristo ve Plinelerine layıktır: "Doğal insanı tanımayı başarmak için ne gibi deneyler gereklidir ve toplumun bağrında bu deneyleri yapmak için gerekli araçlar nelerdir?" Ben bu meseleyi çözümlemeye girişmekten uzağım; ama büyük filozofların bu deneyleri yönetmeye pek yeterli olmayacakları, güçlü hükümdarların da bu deneyleri yapacak kadar yeterli olmadıkları cevabını vermeye cesaret edecek kadar bu sorun üzerinde düşünmüş olduğumu sanıyorum. Bu öyle bir yarışmadır ki, başarıya ulaşmak için bu iki yönde gerekli sebat olmadan daha doğrusu gerekli bilgi ve iyi niyet birbirini izlemedikçe katılmak akıl kârı değildir.

Yapılması bu kadar güç ve şimdiye kadar da üzerinde bu kadar az düşünülmüş olan bu araştırmalar, gene de insan toplumunun gerçek temelleri bilgisinden bizi yoksun bırakan birçok zorlukları ortadan kaldırmak için elimizde kalan biricik araçtır. Doğal hukukun gerçek tanımına bu kadar bellisizlik, bu kadar anlaşılmazlık veren insan doğası konusundaki bu bilgisizliktir: Burlamaqui'nin dediği gibi "çünkü hukuk fikri ve hele doğal hukuk fikri, açıkça, insan doğasına ilişkin fikirlerdir. Demek ki" diye devam ediyor "bu bilimin temel ilkelerini insanın kendisi bu doğasından, yapısından ve durumundan çıkarmak gereklidir."

Bu önemli sorunu ele alan yazarlar arasında pek az anlaşma hüküm sürdüğünü görmek, şaşırtıcı ve utanç vericidir. En ağırbaşlı yazarlar arasında bile bu nokta üzerinde aynı görüşe sahip iki ta-

nesi zor bulunur. Aralarından birinin en temel ilkeler üzerinde söylediği yalanlamayı görev bilir görünen eski filozofları bir yana bırakalım; Roma hukukçuları insanı ve bütün öteki hayvanları, ayırt etmeden aynı doğa kanununa bağlı tutarlar; çünkü onlar bu isim altında, doğanın buyurduğu kanundan çok, doğanın tabi olduğu kanunu düşünürler ya da bu hukukçular, "kanun" sözünü, bütün canlı varlıklar arasında, onların ortak muhafazası için doğa tarafından kurulmuş olan genel ilişkilerin ifadesinden oluşmuş olarak almış göründükleri için bu böyledir. Çağdaşlar, kanun sözü altında töresel bir varlığa, yani söyleneni anlayan, özgür, başka varlıklarla ilişkileri içinde düşünülen bir varlığa buyrulmuş bir kuraldan başka bir şey tanımadıkları için doğal kanunun yetkisini akılla bezenmiş biricik hayvana yani insana hasrederler; fakat her biri bu kanunu kendi tarzında tanımlayarak bulmak şöyle dursun, hepsi onu o kadar metafizik ilkelere dayatırlar ki, aramızda bile, bu ilkeleri kendilerinden bulmak şöyle dursun, anlayacak durumda bile çok az insan vardır. Kendi aralarında süreli çelişme halinde bulunan bu bilgin kişilerin bütün tanımlamaları ancak şu noktada birleşir: Çok büyük bir bilge ve derin bir metafizikçi olmadan doğa kanununu anlamak ve bunun sonucu olarak ona uymak olanaksızdır; bunun manası ise şudur: İnsanlar toplumun kurulması için toplumun bağrında ancak çok zahmetle, ancak çok az kişi için gelişen bilgileri kullanmak zorunda kalmışlardır.*

Doğayı çok az tanıdığımız ve "kanun" sözünün anlamı üzerine pek az anlaştığımız için doğal kanunun iyi bir tanımlanmasında anlaşmaya varmak zor olacaktır. Böylece kitaplarda bulunan bütün "doğal kanun" tanımlamaları tek biçimli olmamak kusurundan başka, insanların doğal olarak sahip olmadıkları birçok bilgiden çıkarılmış olmak kusurunu da taşırlar ve de insanların ancak

* Rousseau'nun kendisinden önce gelmiş doğal hukukçu yazarlara üstünlüğü işte burada ortaya çıkıyor. Rousseau kanun fikrinin toplumda ancak geç zamanlarda belirebileceğini göstererek insanın, tam teşekkül etmiş olarak değil de gelişmede olan insanın ve aklının gerçek bir tarihini yapma çabasını gösteriyor. Burada diyalektik bir ilerleme var.

doğa halinden çıktıktan sonra fikrini kavrayabilecekleri üstünlüklerden kaynaklanmış olmaları kusuruna sahiptirler. Ortak yarar bakımından insanların üzerinde anlaşmaları uygun olacak olan kurallar araştırılmakla işe başlanır; sonra bunların evrensel uygulanmalarından doğacak yaradan başka bir kanıt olmadığı halde, bu kuralların toplamına doğa kanunu ismi verilir. Şüphesiz bu, tanımlamalar oluşturmanın ve nesnelerin doğasını hemen hemen keyfi yaklaştırmalarla açıklamanın çok rahat bir tarzıdır.

Fakat doğal insanı tanımadıkça onu kabul ettiği ya da onun yapısına en elverişli olan kanunu saptamayı istemek boşunadır.* Bu kanun konusunda açık olarak bütün görebileceğimiz şudur: Bir kanunun sadece "kanun" olması için boyun eğmek zorunda bıraktığının iradesinin bilerek boyun eğmesi gerekli olmasıyla kalmaz; ayrıca, bir "kanun"un "doğal" olması için dolaysız olarak doğanın sesiyle konuşması gereklidir.

Bize, insanları oldukları gibi görmekten başka bir şey öğretmeyen bilimsel kitapları bir yana bırakarak ve insan ruhunun ilk ve en basit faaliyetleri üzerinde düşünerek** akıldan önceliği olan iki ilkenin var olduğunu farkettiğimi sanıyorum; bunlardan biri bizim refah ve varlığımızı korumamızı yakından, şiddetle ilgilendirir, ötekiyse bütün duyar varlıkların, hepsinden önce de hemcinslerimizin yok olmasını veya acı çekmesini görünce, doğal olarak içimizi hoşnutsuzluk duygusu ile doldurur. İşte, doğal hukukun bütün kuralları toplumsallık (sociabilite)*** ilkesini katmak gereği olmadan, aklımızın bu iki ilkenin birleşimi ve

* Bu, Dijon Akademisi üyelerine, "Bu eşitsizlik doğa kanununa mı dayanır?" sorusunun kötü konmuş olduğunu söylemektir. Bu, ödülü alamamasının da sebebidir.

** Rousseau psikolojide Condillac'ın duyumculuğunun etkisi altındadır. Ruhun karmaşık ilerleyişinin, analiz yoluyla, en basit işleyişe indirgenebileceğini düşünür. Her şeyin temelinde duyum vardır. İnsan, düşünür bir varlık haline gelmeden önce duyar bir varlıktır. Burada Rousseau doğal hukukun varlığını inkar etmez, ama onu akıldan önce gelen iki ilke üzerine yani kendi kendine karşı duyulan sevgi ve merhamet üzerine dayandırmaya girişir. Doğa kanununa itaat eden, demek ki, doğal insanın duyarlılığıdır.

*** Bu, onu filozoflara karşı çıkaran esaslı noktalardan biridir.

bağdaşımından doğal hukukun bütün kuralları doğar sanıyorum. O kuralları akıl, hemen sonra başka temeller üzerinde kurmak zorundadır. Bunun da zamanı, aklın, birbirini izlemeyen gelişimlerle doğayı boğmayı başardığı zamandır.

Bu tarzda, insanı insan yapmadan önce onu bir filozof yapmak zorunluluğu hiç yoktur.* Onun başkalarına karşı görevleri, sadece gecikmiş bilgelik dersleri tarafından emredilmiş değildir. İçten gelen acıma dürtüsüne karşı koymadıkça başka bir insana hatta duyarlı herhangi bir varlığa asla fenalık yapamayacaktır; bunun istisnası kendi varlığının korunması söz konusu olduğu zaman kendini tercih etmesi gerektiği haklı durumdur. Bu yolla hayvanların doğal kanundan yararlanması konusundaki eski tartışma da sona erer; çünkü açıktır ki bilgiden ve özgürlükten yoksun oldukları için hayvanlar bu kanunu bilemez, anlayamazlar. Fakat onlarda var olan duyarlık sebebiyle bizim doğamızda (tabiatımızda) az çok payları bulunduğu için onların da doğal hukuktan yararlanmaları gerektiği, insanın onlara karşı bazı görevlerle bağlı bulunduğu yargısına varılabilir. Aslında, öyle görünüyor ki, ben, hemcinslerime hiçbir fenalık yapmamak zorunda isem, bu, onların akıllı varlıklar olmalarından çok duyarlı varlıklar olmalarından ileri gelir; bu duyarlılık niteliği hayvanda ve insanda ortak olduğu için bunlardan birine, en azından, öteki tarafından kötü muamele edilmemek hakkı tanınmalıdır.

İnsanın gerçek gereksinmesinin ve görevlerinin temel ilkelerini insan soyundan başlatılan bu incelemesi hâlâ manevi eşitsizliğin kaynağı, politik yapının gerçek temelleri, bu yapının üyelerinin karşılıklı hakları ve bunlara benzer önemli fakat az aydınlatılmış binlerce başka sorun üzerinde kendini gösteren zorluklar yığınını kaldırmak için kullanılabilecek biricik araçtır.

* Düşüncesinin demokratik kaynağı işte burada. Manevi hayatı akıl üzerine kuran filozoflar, bilgisiz halkı bunun dışında bırakmış oluyorlardı. Rousseau ise manevi ve ahlaki hayatı kültür ayrımı yapmadan bütün insanlarda ortak olan duyarlılık üzerine kurar.

İnsan toplumu, sakin ve çıkarlardan uzak bir bakışla ele alınınca, başlangıçta güçlü insanların kaba kuvvet kullanmasından ve zayıfların baskı altında ezilmesinden başka bir görünüm göstermiyor gibi gelir.* Akıl, berikilerinin sertliğine isyan ediyor ya da ötekilerinin körlüğünü kınamaya yöneliyor ve akıldan çok rastlantıların oluşturduğu bu dış ilişkiler kadar kararsız olmadığına göre adına ister zaaf, ister kudret, ister zenginlik, ister fakirlik desinler, insan kurumları, ilk bakışta, kaypak kum yığınları üzerine kurulmuş gibi görünür; ancak bu kurumlar yakından incelenerek, yapıyı çevreleyen toz ve kum temizlendikten sonra yapının üstünde yükseldiği sarsılmaz temel farkedilir, bu temellere saygı duyulması öğrenilir. Oysa, insanın, onun doğal yetilerinin ve bunların birbiri ardından gelişmelerinin ciddi bir incelemesi yapılmadıkça bu ayrımlar çözümlenemez ve nesnelerin bugünkü durumunda tanrısal iradenin katkısı ile insan sanatının katmak iddiasında olduğu şeyler birbirinden ayrılmaz.** İncelemekte olduğum önemli sorunun yer verdiği politik ve ahlaki araştırmalar, demek ki, her bakımdan yararlıdır ve hükümetlerin varsayılı tarihi, insan için her bakımdan öğretici bir derstir. Kendi halimize bırakılmış olsaydık ne olmuş olacağımızı gözönünde bulundururken, hayırsever eli ile kurumlarımızı düzelterek onlara varsayılmaz bir dayanak vereni, böylece bunlardan doğabilecek kargaşalıkları önleyeni, yoksulluğumuzu son haddine çıkaracakmış gibi görünen araçlardan bizim mutluluğumuzu doğurtanı hayırla anmayı öğrenmeliyiz.

*Quem de Deus esse Jussit, et humana qua parte locatus es in re, Disce.****

* Rousseau'nun düşüncesinin çıkış noktası budur.

** Bu kaçınmak için yazılmış bir cümle değil. Rousseau'da doğa, tanrının isteğini anlatır.

*** Tanrı senin sen olmanı ve insanlık içinde tutacağın yeri emretmedi mi? Onu öğren! Perse, *Satires*, III, dizi 71.

KONUŞMA

İnsandan söz etmem gerekiyor; sorulan, benim de incelediğim sorun, bana, insanlara sözedeceğimi anlatıyor; çünkü, doğruya saygı göstermekten kaçınanlar, bu gibi sorunları ortaya atmazlar. Demek ki beni çağırmış bulunan bilge kişilerin önünde, insanlığın davasını güvenle savunacağım ve konuma, yargıçlarıma layık olursam kendimden hoşnut kalacağım.

İnsan türünde iki tür eşitsizlik görüyorum. Biri, doğa tarafından meydana getirildiği ve yaş, sağlık, bedendeki güçler ve zekâ ya da ruh nitelikleri arasındaki farklardan oluştuğu için buna doğal ya da fizik eşitsizlik diyorum. Öteki bir çeşit uzlaşmaya dayandığı ve insanların onaması ile kurulmuş ya da hiç değilse onlarca kabul edilmiş olduğu için buna manevi veya politik eşitsizlik adı verilebilir. Bu ikincisi kimilerinin başkalarının zararına yararlandığı, örneğin onlardan daha zengin, daha itibarlı olmak ya da onlara boyun eğdirmiş olmak gibi ayrıcalıklardan ibarettir.

Doğal eşitsizliğin kaynağının ne olduğu sorulamaz, çünkü bu sorunun cevabı, kelimenin tanımlamasında bulunur. Bu iki tür eşitsizlik arasında esaslı herhangi bir bağ bulunup bulunmadığı da araştırılamaz, çünkü bu, komuta edenin boyun eğenden daha değerli olmasının zorunlu olup olmadığını ve beden ya da akıl gücünün, bilgelik ya da erdemin hep aynı kişilerde, hem de güçleri ya da zenginlikleri ile orantılı olarak bulunup bulunmadığını sormaya varacaktır. Bu soru becerili köleler arasında tartışılabilir, ama doğruyu arayan akıllı ve özgür insanlara uygun düşmez.

Öyleyse, bu *Konuşma*'da asıl konu nedir? İleri gidiş için kaba kuvvetin yerini hukukun aldığı, böylece Doğa'nın "Kanun"a boyun eğdiği an'ı saptamak; güçlünün zayıfa hizmet etmeye ve halkın fikren rahat olmayı gerçek mutluluk pahasına satın almaya hangi mucizeler dizisi ile karar verdiğini meydana çıkarmak.

Toplumun temellerini incelemiş olan filozoflar hep doğa haline kadar gitmek gereğini duymuş, ama hiçbiri oraya ulaşamamıştır. Kimileri insanda, o durumda, haklı ve haksız kavramlarının bulunacağını varsaymakta duraksamamışlardır; bunu yaparken insanın bu kavramlara sahip bulunduğunu veya bu kavramların insana yararlı olduğunu göstermek kaygısını da duymamışlardır. Kimileri herkesin kendine ait olanı koruması doğal hakkından bahsetmiş, ama "ait olmak" sözünden ne anladıklarını açıklamamışlardır. Kimileri en güçlü olana, daha zayıf olan üzerinde bir otorite tanıyarak, hükümetin hemen doğduğunu kabul etmişler, bunu yaparken insanlar arasında "otorite" ve "hükümet" sözlerinin anlamı var olmadan önce geçmesi gereken zaman üzerinde düşünmemişlerdir. Sonunda hepsi de gereksinme, açgözlülük, baskı, istek ve gururdan aralıksız söz ederken, toplum edinmiş oldukları fikirleri uygarlık öncesi doğal hale aktarmışlardır; vahşi insandan söz açmıştır, fakat uygar insanı anlatmışlardır. Doğa halinin varlığından şüphe etmek çoğumuzun aklından bile geçmemiştir, oysa Kutsal Kitapları okuyunca apaçıktır ki, ilk insan dolaysız olarak Allah tarafından aydınlatıldığı ve buyruklar aldığına göre kendisi bu halde değildi ve de Musa'nın yazılarına her Hıristiyan filozofun borçlu olduğu iman eklenirse, Tufan'dan önce bile insanların hiçbir zaman saf bir doğa halinde bulunmadığı kabul edilmelidir, ta ki olağanüstü bir olay tarafından yeniden oraya düşmüş oldukları kabul edilsin: Bu savunulması güç, kanıtlanması olanaksız bir durumdur.*

* Bütün bu parça sakıntı gereği yazılmış sayılmalıdır. "İlk insan, tanrıdan hemen ışık ve emir almış olduğu için" gibi bir iddia Rousseau'nun fikirlerine o kadar aykırıdır ki, ciddiye alınamaz. Bundan başka dini inancını arka ve ahlaki bilince dayandırmaya çalışan Rousseau, kutsal kitaplarda bazı tanrı belirtileri bulmakla beraber, tanrıdan gelen ilham ve tanrının belirmesi fikirlerini daima reddetmiştir.

Öyleyse işe bütün olayları bir yana bırakarak başlayalım; çünkü bunlar asıl soruna değinmez.* Bu konuda girişilebilecek olan araştırmaları tarihsel gerçekler olarak kabul etmemek gerekir; bunları, nesnelerin asıl kaynağını göstermekten çok niteliğini aydınlatmaya yarayan ve fizikçilerimizin dünyanın meydana gelmesi üzerine bugün yaptıklarına benzeyen, varsayımsal ve şarta bağlı muhakeme ve yargılar olarak almak gerekir. Din bize, yaradılıştan hemen sonra insanları doğa halinden tanrının kendisi çekip çıkardığına göre, insanların, tanrı böyle istediği için birbirine eşit olmadıklarına inanmamızı emreder. Fakat din insanın ve onu çevreleyen canlı varlıkların niteliğinden, insanlar kendi hallerine bırakılmış olsalardı ne olabilecekleri konusunda görünüşlere bakarak düşünmekten, sanılara varmaktan bizi men etmez. Bu *Konuşma*'da istenen ve benim incelemeye giriştiğim, işte budur. Benim konum genel olarak insanı ilgilendirdiği için bütün uluslara uygun bir dil kullanmayı deneyeceğim; daha doğrusu, bahsettiğimiz insandan gayrı hiçbir şey düşünmemek için zamanı ve mekanı unutarak kendimi Atina lisesinde, jüri olarak Platon'ların ve Xénocrates'lerin, dinleyici olarak da bütün insanların huzurunda, üstatlarımdan öğrendiğim dersleri tekrarlamakta varsayacağım.

Ey insan! Hangi ülkeden olursan ol, düşüncelerin ne olursa olsun, beni dinle; yalan söyleyen hemcinslerinin kitaplarından de-

* Bu cümle, haklı olarak çok mürekkep akmasına sebep olmuştur. En eski yorumlardan birine göre, Rousseau, burada Kutsal Kitap'ın "Genèse" bölümünün içerdiği olayları düşünmüştür. Onu esinleyen, dikkatli ve tedbirli olmak düşüncesi de olabilir. Bu cümlenin *Konuşma*'daki yerini gözönünde tutarak, bu görüşte bir gerçek payı olduğuna inanıyoruz. Hemen az önce yazılmış bulunan ve "Öyleyse işe bütün..." kelimeleri ile başlayan ibarenin bir sonucu gibidir.
Ama bu yetmez, Rousseau, gözlemle bulunan olaylara yüzünü dönmektedir. Olasılığı olan bütün olayları seyyahların anlattıkları v.s kullandığı ileri sürüp itiraz edilir. Doğrudur; ama hiçbir seyyahın anlattıkları, kendi başına yaşayan bir vahşinin hayatını anlatmaz. İşte bunu içindir ki "bunlar asıl meseleye değinmez." Rousseau, tarihi ve etnoğrafik araştırmaların yokluğu yüzünden, bunların yerine tahlilci düşünceyi koyar.
Rousseau, zamanının sosyal insanından hareket eder, onu, kendi hayal gücü ile onda sosyal olan her şeyden soyar, şu boş soyut kavrama, yani doğa halinde yaşayan insana ulaşır. Esas olan bütün sosyal kurumların olumsal olduğunu göstermektedir.

gil de hiç yalan söylemeyen doğadan okuduğumu sandığım öykün, tarihin, işte buradadır.* Ondan gelecek olan her şey doğru olacaktır, benim istemeden katmış olacağımdan başka hiçbir şey yalan veya yanlış olmayacaktır. Söz konusu edeceğim zamanlar, çok uzaklarda kaldı; o günden bu yana ne kadar çok değiştin! Sana, sahip olduğun ve aldığın eğitimle edindiğim alışkanlıkların bozduğu, ama yok edemediği nitelik ve yeteneklerine bakarak, insan türünün hayatını anlatacağım. Bireysel insanın, durup kalmak isteyeceği bir çağ olduğunu hissediyorum; sen, insan türünün durup kalmış olmasını isteyeceğin çağı araştıracaksın. İlerdeki bahtsız kuşakların daha da büyük hoşnutsuzluklara uğrayacağını şimdiden haber veren sebeplerle, bugünkü durumundan hoşnut olmayan sen, belki geriye, eski hayata dönmeyi isteyebilirsin; bu duygun ilk atalarınla bir övgü, çağdaşlarının eleştirisi ve senden sonra yaşamak bahtsızlığına uğrayacak olanlar hesabına duyulan büyük üzüntünün ifadesi olsa gerektir.

* Rousseau'da doğa fikri birbirinden farklı birçok şeyi kapsar. Öyle görünüyor ki, bu kelime burada çok özel bir anlamda kullanılmıştır. Bu da Rousseau'nun sosyal olan her şeyi soyutlamak iddiasında bulunduğu zaman kendisinde keşfetmiş olduğudur. Bu konuşmayı meydana getirmek için Rousseau, Saint Germain ormanına gidip kendini toparlamıştır. İlk çağların görünümünü orada bulduğunu sanır. Buradaki aldanış hemen bunu takip eden cümlede meydana çıkar.

BİRİNCİ BÖLÜM

İnsanın doğal hali konusunda iyi bir yargıya varmak için onu, türünün ilk embriyonunda düşünmek ne kadar önemli olursa olsun, ben onun teşekkülünü birbirini izleyen gelişimleri içinde izleyeceğim; insanın, sonunda bugün olduğu gibi olması için başlangıçta ne olabileceğini hayvani sistem içinde araştırmak için zaman kaybetmeyeceğim.* Uzatılmış tırnaklarının, Aristo'nun düşündüğü gibi evvelce uçları kıvrık pençeler olup olmadığını, önceleri ayı gibi kıllı olup olmadığını ve dört ayak üzerinde[c] yürürken bakışlarının yere dikilmiş ve birkaç adımlık bir mesafe ile sınırlı olmasının onun düşüncelerinin hem niteliğini hem sınırlarını gösterip göstermediğini incelemeyeceğim. Bu konuda sadece belirsiz, hemen hemen hayali sanılar meydana getirebilirdim. Karşılaştırılmalı anatomi henüz çok az ilerlemiş, doğa bilginlerini gözlemleri henüz şüphelidir; bu yüzden bu gibi temeller üzerinde sağlam bir düşünce düzeninin esası kurulamaz. Böylece, bu noktada sahip olduğumuz doğaüstü bilgilere başvurmadan, organlarını yeni kullanışlara uydurup yeni besinlerle beslendiği ölçüde insanın iç ve dış yapısında belirmesi gereken değişikliklere ilgi göstermeden ben insanı her zaman bugün gördüğüm yapıda, iki ayağı üzerine yürür, ellerini bizim kullandığımız gibi kullanır, gözlerini bütün doğa üzerinde gezdirir ve gökyüzünün genişliğini gözleriyle ölçer varsayacağım.

* Burada türlerin evrimi varsayımı konusunda tavır takınmaktan çekiniyor.